

Louis-Ferdinand Céline: *Guerre*

20 oktober 2023

This is a war universe. War all the time. That is its nature.
There may be other universes based on all sorts of other principles,
but ours seems to be based on war and games.

William S. Burroughs

Begin oktober zag ik een reportage op TV over Oekraïense oorlogsinvaliden. Er kwamen twee jonge mannen aan het woord, waarvan de ene één been miste en de andere beide. De laatste moest, vertelde hij, over de grond kruipen om de WC te kunnen bereiken. Wrangle, schokkende beelden, die me deden denken aan *Guerre* van Louis-Ferdinand Céline (1894-1961). Céline ontdekte ik ruim veertig jaar geleden. Zijn *Voyage au bout de la nuit* (in 37 talen vertaald) maakte een verpletterende indruk op me. Zo'n boek had ik nog nooit in handen gehad. In geen enkele taal. In korte tijd verslond ik alles wat ik van hem te pakken kon krijgen. Toen vorig jaar, tot ieders verrassing, zijn roman *Guerre* verscheen, ruim 60 jaar na zijn dood, haastte ik mij in Parijs naar de boekhandel en las het boek in één adem uit. Het is intussen in verschillende talen vertaald (zelfs in het Creools) en alleen al in Frankrijk zijn er in een jaar tijd zo'n 180 000 exemplaren verkocht. Een opmerkelijk succes voor een auteur die zich ernstig heeft misdragen. Na zijn *Reis naar het einde van de nacht* (1932) en *Dood op krediet* (1936), twee magistrale romans, schreef hij eind jaren dertig drie antisemitische pamfletten en koos hij de kant van de Duitse bezetter. Spijt heeft hij nooit betuigd. In 1944 nam hij de wijk naar Denemarken, zat daar 17 maanden in de gevangenis. In 1951 keerde hij terug naar Frankrijk, nadat hem als oorlogsinvalide uit WOI (oorlogskruis met zilveren ster) amnestie werd verleend. Wie geïnteresseerd is in het leven en werk van deze intrigerende figuur - gepromoveerd arts, antisemiet, racist, pacifist, geniaal schrijver - kan kiezen uit een keur aan biografieën, proefschriften, studies en artikelen, die aan hem gewijd zijn.

Het is niet zozeer de mens, maar de schrijver Céline die mij interesseert. Meer dan wie ook heeft hij de Franse literatuur veranderd. Dat deed hij door te breken met eeuwenoude, verstarde academische taalvormen. In zijn romans introduceert hij de spreektaal, die

Céline, pseudoniem voor Louis Ferdinand Des-Touches.

hij naar zijn hand zet en stileert, middels eigen grammaticale constructies, volks vocabulaire en argot. In *Guerre* maakt hij, niet verwonderlijk gezien de plaats van handeling, overvloedig gebruik van argot en schuttingtaal, zozeer zelfs dat uitgever Gallimard zich genoodzaakt zag achterin een verklarende woordenlijst op te nemen. Want welke Fransman van vandaag kent nog het argot van toen: woorden als *godasse* (schoen), *griveton* (soldaat), *tapin* (hoer), etc.? Gelukkig voor de Nederlandse Céline-liefhebber is sinds dit jaar een uitstekende vertaling met *Nawoord* beschikbaar van Rokus Hofstede. Arnon Grunberg zorgt voor een *Voorwoord*, waarin hij onder andere ingaat op Céline's antisemitisme en de vraag opwerpt of het publiek het werk van een kunstenaar los kan zien van diens persoon en privéleven. Een bijzonder actuele vraag, omdat we de laatste jaren steeds vaker te maken hebben met het fenomeen *Cancel Culture*.

Guerre maakt deel uit van ruim 5000 vellen papier, die enkele jaren geleden plotseling uit het niets opdoken. Hoe dat kon en hoe dat precies in zijn werk is gegaan, laat ik hier in het midden. De titel is niet van Céline, maar van uitgever Gallimard. We hebben niet te maken met een voltooid manuscript, maar met een - onvolledige - kladversie van wat een roman had kunnen worden. Céline, die bekend staat om zijn perfectionisme, die wakker kon liggen van een komma te veel of te weinig, zou dit werk zeker tientallen keren hebben herschreven, alvorens het naar de uitgever op te sturen.

Tafereel uit *La Grande Guerre*.

Juist deze ruwe versie gunt de lezer een dieper kijkje in zijn ongekuist taaluniversum. Bovendien is de roman door zijn geringe omvang van pakweg 150 bladzijden bijzonder geschikt als kennismaking met de grote schrijver.

Ik ben dit stukje begonnen met schokkende beelden van twee Oekraïense oorlogskameraden. Het begin van *Oorlog* is niet minder schokkend. De protagonist, lees Céline, ligt, half bewusteloos, ijlend, hallucinerend, op het slagveld, ergens in Vlaanderen, dicht bij de Franse grens, tussen lijken, die

zijn strijdmakkers blijken te zijn. Hij is gewond aan zijn rechterarm en het loeit in zijn kop. De oorlog zit in z'n kop en zal er nooit meer uit gaan. Zijn oren suizen continu. Hij is jong, twintig jaar, en wat hij om zich heen ziet, doet hem voor altijd ieder geloof in de mensheid verliezen. Het zijn taferelen die doen denken aan *Candide*, waarin Voltaire op zijn beruchte ironische, cynische toon vertelt hoe het slachveld er in vorige eeuwen uitziet. Veel is er sindsdien niet veranderd.

Voltaire:

Hier keken murw geslagen grijsaards naar de doodstrijd van de afgeslachte vrouwen, met hun baby's nog aan de bebloede borst; daar bliezen meisjes, wier buiken waren opengereten nadat ze de natuurlijke behoeften van een reeks helden hadden bevredigd, de laatste adem uit; weer anderen gilden en smeekten, half verbrand, uit hun lijden verlost te worden; en overal op de grond lagen hersenen en afgeslagen armen en benen. (Vertaling Hans van Pinxteren)

Céline:

Her en der liggen lijken. De kerel met de voedertassen was opgeblazen als een granaat, zeg dat wel, van z'n hals tot aan het midden van z'n broek. In z'n pens zaten zelfs al twee ratten op hun dooie gemak te bikkelen uit zijn voedertas met oudbakken brood. Het rook naar bedorven, verbrand vlees op dat erf, maar vooral bij de grote berg in het midden, waar wel een stuk of tien paarden lagen, allemaal uiteengereten door elkaar heen. (Vertaling Rokus Hofstede)

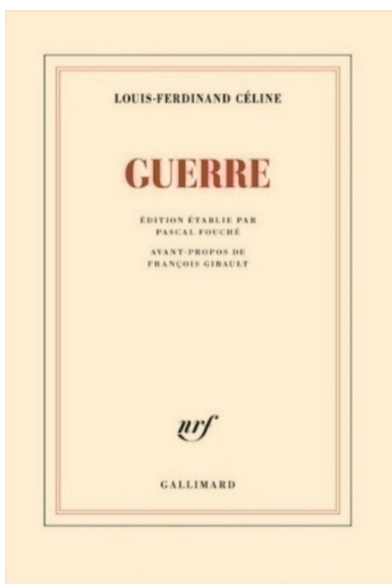
In *Oorlog* is de Dood voortdurend en overal aanwezig. Om te ontsnappen aan de zich voortdurend opdringende doodsgedachten, zoekt de mens *divertissement*. Dat *divertissement* is in *Oorlog* synoniem aan seks. Ander vermaak is er niet. Seks is altijd voorhanden, vlak achter het front, seks is goedkoop en seks laat je voor een moment de hel, die oorlog is, vergeten.

Het verhaal van *Oorlog* ga ik niet navertellen. Bij Céline gaat het niet om wát, maar om hóe iets verteld wordt. 'Het verhaal, mijn god, dat is maar zeer bijkomstig', zegt hij. 'De stijl, die is interessant.'

Het zal duidelijk zijn dat hij, als taalvernieuwer, niets moest hebben van het 'Jezuieten Frans', de ouderwets deftige elegantie van zijn tegenpool, die andere literaire reus, Marcel Proust. Over smaak valt niet te twisten. Ook niet in de literatuur. Ik hou van beide smaken, ik hou zowel van het verfijnde, complexe proza van Proust, met zijn meanderende, maar altijd grammaticaal correcte zinnen en ik hou evenzeer van Céline's rauwe taal, van het hallucinante ritme,

van zijn hyperbolen, van de obsceniteiten die niet gratuit zijn, maar zijn gitzwart wereldbeeld weerspiegelen. Zijn taal is in mijn ogen een soort expressionisme, vergelijkbaar met de verwrongen, groteske figuren en taferelen van een schilder als Otto Dix.

Zijn taalingrediënten zijn nooit wezenlijk veranderd: gestileerde spreektaal - zowel lexicaal als grammaticaal -, originele metaforen, hyperbolen, ironie, sarcasme, cynisme en humor. Céline laat je bij alle ellende ook heel vaak lachen.

Wat je ook van de mens Céline vindt, *Reis naar het eind van de nacht* en *Dood op krediet* horen tot de top van de Europese literatuur. Dat geldt zelfs voor deze onvoltooide, niet gepolijste roman *Guerre*, evenals voor zijn naoorlogse trilogie, *D'un château l'autre*, *Nord en Rigodon*. Zijn obsessieve drang om zijn avonturen en omzwervingen literair vorm te geven heeft hem, na zijn veroordeling en zijn maatschappelijk échec, op de been gehouden. Bovendien, Céline kon *niet niet* schrijven.

Vlak na de oorlog wordt hij, begrijpelijk, genegeerd. Maar de Tijd doet zijn werk, ook als het om reputaties gaat. Met name in het buitenland ontstaat mettertijd weer belangstelling voor zijn werk. In Nederland geven Hermans en Reve blijk van hun bewondering voor zijn geniaal en vernieuwend proza. Ik citeer Reve in een brief aan het (inmiddels opgeheven) Céline Genootschap:

‘Gide, Sartre, Camus, etc., zijn mooischrijvers, krullentrekkers, fraseurs. De moderne Franse literatuur is net zo provinciaals en huisbakken als de Nederlandse. Alleen Céline is van Europees formaat.’

In Amerika ziet Jack Karouac, auteur van bestseller *On the Road* in Céline de grootste schrijver ter wereld. William S Burroughs en Allen Ginsberg gaan hem - al in 1958! - in zijn huis in Meudon opzoeken. Philip Roth, van Joodse komaf, bekent schatplichtig te zijn aan het Franse genie bij het schrijven van zijn geruchtmakende roman *Portnoy's Complaint*. In Frankrijk wordt zijn werk, met uitzondering van de verwerpelijke pamfletten, opgenomen in de befaamde Pléiadereeks, het Pantheon der Letteren.

Iedere literatuurlijfhebber moet, naar mijn mening, Céline gelezen hebben. Of zoals schrijver en Nobelprijswinnaar Le Clézio zei: *On ne peut pas ne pas lire Céline*.